

ATGIMSTANČIOS MADONOS

Restauratorė
Janė Bilotienė

DANUTĖ MUKIENĖ

2013 m. minėsime Žemaičių krikšto, o 2017 m. – Žemaičių vyskupystės įsteigimo 600 metų jubiliejus. Istorikai vieningai sutaria, kad Žemaičių krikštas ir savarankiškos Žemaičių vyskupystės įsteigimas – reikšmingas posūkis visoje Lietuvos istorijoje. Žemaičių vyskupystė svariai prisidėjo puoselėjant Lietuvos valstybingumą, saugant lietuviškąjį identitetą, XX a. pradžioje atkuriant Lietuvos valstybę.

2008 m. spalio mėnesį Vyriausybė patvirtino Žemaičių krikšto ir Žemaičių vyskupystės įsteigimo jubiliejų minėjimo 2009–2017 metų programą, kurios tikslas – ne tik tinkamai paminėti jubiliejų, bet ir įamžinti svarbiausius su Žemaičių krikštu, Žemaičių vyskupystės istorija susijusius objektus. Planuojama parengti ir įgyvendinti rinkodaros bei informacijos priemones, pristatančias šį svarbų jubiliejų Lietuvos ir pasaulio visuomenei, organizuoti renginius, skirtus jubiliejui paminėti. Ketinama atlikti svarbiausių su Žemaičių krikštu ir Žemaičių vyskupystės istorija susijusių objektų ir vietos tvarkybos, statybos darbus, įrengti viešąją infrastruktūrą, kad būtų sudarytos sąlygos juos lankyti ir pažinti.

Rengtis šiam jubiliejui Telšių vyskupija pradėjo žymiai seniau. Vienas iš svarbiausių uždavinių, kurie buvo keliami iki šiol – ištyrinėti, suregistruoti krašto bažnyčiose saugomas meno vertybes ir, jei yra būtinybė, jas restauruoti.

Per keliolika paskutiniųjų metų restauruota nemažai garsiausių, dažnai ir stebuklingais laikomų svarbiausių Žemaitijos bažnyčių centrinių altorių paveikslų. Tris iš jų – Žemaičių Kalvarijos, Šiluvos ir Palangos – naujam gyvenimui sugrąžino Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centro aukščiausios kategorijos tapybos restauratorė Janė Bilotienė, kuriai 2009 m. patikėta restauruoti ir stebuklais garsėjantį Lukiškių Švč. Mergelės Marijos paveikslą.

PALANGOS „ŠVČ. MERGELĖ MARIJA SU VAIKELIU“

Du pastaruosius metus Janė Bilotienė atsidėjusi dirbo prie Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios centrinio altoriaus paveikslą „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“, kurio autorius – XVII a. nežinomas Lietuvos dailininkas.

Šis kūrinys kartu su jo autentiškais sidabriniais aptaisais čia, paprašius Telšių vyskupui dr. Jonui Borutai SJ ir Palangos klebonui dr. Algiiui Genučiui, buvo pradėtas restauruoti 2006 m. viduryje.

Prikelti paveikslą naujam gyvenimui buvo patikėta apie 40 metų Lietuvos dailės muziejuje restauratore dirbančiai J. Bilotienei. Ji Lietuvoje daugelio vadinama „Didžiąja Madonų gydytoja“. Tas vardas pelnytas. Per paskutiniuosius 15 metų ji atnaujino daugelį pačių garsiausių Lietuvos Madonų paveikslų: Vilniaus arkikatedroje saugomą Sapiegų Dievo Motinos, stebuklais garsėjantį Vilniaus Aušros Vartų koplyčios paveikslą „Švč. Marija Gailestingumo Motina“, taip pat Žemaičių Kalvarijos bazilikos centrinio altoriaus paveikslą „Švč. Marija su Vaikeliu“, Šiluvos Švč. Mergelės Marijos bazilikos didžiojo altoriaus paveikslą „Dievo Motina su Vaikeliu“ ir daugelį kitų vertingų, Lietuvos kultūros paveldo aukso fondui priskiriamų senosios tapybos kūrinių.

Šiandien, įvertinant J. Bilotienės praktiką, sukauptą restauruojant minėtus Madonų paveikslus, jau galima daryti ir kai kurias menotyrines išvadas. Akivaizdu, kad iki paskutiniųjų restauravimų ne itin išvaizdūs, meniniu požiūriu mažaverčiai, neseniai nutapytais laikyti Madonų paveiksai (Žemaičių Kalvarijos bazilikos, Palangos bažnyčios didžiųjų altorių ir keletas kitų) yra vertingi nežinomų, tačiau talentingų XVII, XVIII a. pr. Lietuvos dailininkų kūrinių. Bažnyčia centriniams altoriams nuo seno labai atsakingai parinkdavo paveikslus, juos prižiūrėdavo ir sugebėjo išsaugoti per didžiausias istorines suirutes. Minėti paveiksai yra buvę ne kartą atnaujinti, kai kurie pertapyti net po keliolika kartų, todėl jų pirmavaizdžiai, dažniausiai gerokai apgadinti, iki šiol slėpėsi po storu vėlesnių užtapytųjų sluoksniu. Nuėmus juos, sutvirtinus šių paveikslų pirmavaizdžius, jie vėl džiugina savo autentišku grožiu.

„PATI DIEVO MOTINA IŠSIRINKO TAVE...“

Savarankiškai, nors ir talkinant kitų specialybių restauratoriams – chemikams, fotografams, technologijų specialistams, – Janei pirmąją iš tų garsiausių Lietuvos Madonų teko restauruoti Vilniaus arkikatedrą puošiančią „Sapiegų Dievo Motiną“. Moteris atsimeta, kad tąsyk, kai LDM direktorius Romualdas Budrys jos paprašė imtis restauruoti šį paveikslą (anksčiau šį kūrinių restauravusi Elvyra Lubienė buvo ką tik išėjusi į pensiją) ir net atskirą darbo kambarį pažadėjo skirti (iki to laiko dirbdavo vienoje patalpoje su grupe kitų tapybos restauratorių), ji išsigando. Nuėjusi pasiguosti pas koleges, iš vienos jų išgirdo: „Džiaukis, pati Dievo Motina išsirinko tave, kad ją gydytum...“ Nuo to laiko ji ir „gydo“ Madonas.

Ne kam nors kitam, o jai, prieš Popiežiui Jonui Pauliui II 1993 m. atvykstant į Lietuvą, teko atsakomybė restauruoti ir stebuklais garsėjantį Vilniaus Aušros Vartų Švč. Marijos Gailestingumo Motinos paveikslą.

Janė iki šiol prisimena, kaip jaudinosi gavusi ir šį pavedimą. Iš pradžių atsikalbinėjo, nes buvo įsitikinusi, kad ne jai, paprastai restauratorei, prie jo dirbti, kad tą paveikslą gali liesti nebent tik kokio vienuolio rankos. Vis dėlto teko restauruoti jai ir ne įprastoje,

(Nukelta į 62 p.)



Restauruotas Šiluvos bažnyčios paveikslas „Dievo Motina su Vaikeliu“ su aptaisais. Antano Lukšėno nuotrauka

(Atkelta iš 61 p.)

LDM Prano Gudyno restauravimo centro, aplinkoje, o šalia Aušros Vartų koplyčios esančioje patalpėleje, nes dvasininkai restauravimo metu paveikslą perkelti į kitą pastatą neleido. Be to, darbą reikėjo atlikti labai greitai – per du mėnesius.

1997 m. Vilniaus dailės akademijos leidykla spaudai parengė knygą „Aušros Vartų Švč. Marijos Gailestingumo Motinos paveikslas“ (sudarytojas Alfredas Širmulis). Tarp šios knygos autorių, greta žinomų Lietuvoje kultūros tyrinėtojų, muziejininkų – M. Matuškaitės, R. Vitkauskienės, A. Bėkštos, A. Gudzevičiaus – yra ir J. Bilotienės pavardė.

Prisiminusi Vilniaus Aušros Vartų Madonos restauravimą, J. Bilotienė rašo: „Iš pradžių aksominė pagalvėle nuvaliau dulkes, iškrapščiaiu nešvarumus, šiukšles, susikaupusias antroje paveikslą pusėje tarp drobės ir lotelių. Nugarinę paveikslą pusę pirmiausia nusiurbiau dulkių siurbliu, po to iš kiekvieno parketažo (tokia medžių lotelių konstrukcija, neleidžianti lentų skydai riestis ir trūkinėti) kampelio distiliuoto vandens tamponais išvaliau nešvarumus. Viršuje, ypač dešiniajame kampe, ankstesnio restauravimo metu įstatytoje lentelėje buvo gausu medžio graužikų padarytų skylučių. Jas išdezinkejavau ir po to užkamšiau. Taip praėjo savaitė. Paveikslą daug kartų fotografavome, stengdamiesi užfiksuoti visus

restauravimo etapus. Fotografuojant negalėjau dirbti. Taip praėjo ištiesi pusdieniai.“¹

Restauratorių darbas toks, kad nuolat reikia būti susikaupus, o patalpoje, kurioje buvo restauruojamas paveikslas, krikštydavo vaikus, nuolat zujo žmonės, kurie tai ateidavo, tai išeidavo, kasdien atsirasdavo smalsuolių, kurie, praskleidę užuolaidą, stebėdavo, kas vyksta toje patalpoje, o kartais, su kiaušinių ryšeliu ar kuo kitu prisitartinę prie Janės, imdavo maldauti, kad priimtų atneštas dovanas, padėtų jiems susitaikyti su kaimynu, matyt, tikėdami, kad restauratorė gali juos užtarti prieš Švč. Mergelę Mariją.

Darbas buvo ilgas ir sudėtingas: „Pradėjau valyti paveikslą nuo pakraščių silpnais tirpikliais. Valėsi nesunkiai, nes tai buvo tik storas dulkių sluoksnis ir suodžiai. Žiūrėdama pro padidinamąjį stiklą, vis ploninau patamsėjusį ir nešvarų laką.

Nuvalius nešvarumus, išryškėjo užtapymai. Labiausiai užtapytas pasirodė besąs žalias drabužis. Pavalius giliau, pamačiau, kad jis pirmiau buvo mėlynas. Kaip tik čia buvo daugiausia tapybos ištrupėjimų, kurie anksčiau buvo užpildyti vašku ir užtapyti juodais dažais. Valant užtapymus, daugelyje vietų atsidengė ankstesnis baltas restauracinis gruntas. Paveikslą dažų sluoksnį ardė daugiau kaip 2 700 skylučių (jas paliko vėnys, kuriomis buvo prikaltas aptaisas ir votai). Nuometas, raudona suknelė, dešinioji veido pusė (antakis, akis, skruostas). Tačiau daugiausia pertapomos buvo Marijos rankos. Kaip rodo tapybos skerspjūvio mikrošlifai, jos buvo pertapytos mažiausiai septynis kartus. Tai daryta nenuėmus aptaiso, todėl pirštai nutapyti trumpesni, plaštakos atrodė platesnės. Pradėjus valyti šiuos užtapymus, pasirodė, kad kai kurie pirštai nutapyti dviem centimetrais trumpesni, stengiantis, kad nagai būtų matyti per metalinio aptaiso išpjovą. Nuvalius užtapymus, plaštakos pasidarė siauresnės, grakštesnės, kai kurie pirštai nežymiai pakeitė kryptį. Rankas sutvarkyti ir buvo sunkiausias restauravimo darbas. Nuvalyti užtapymus reikėjo labai atsargiai – atskirti dažų sluoksnius, nenuvalyti per daug.

Nuvalius paveikslą vaizdą gadinusius užtapymus, nuvalytas vietas kruopščiai reikėjo retušuoti ir paveiksliui suteikti užbaigtą vaizdą. Retušuavau akvarele labai mažu teptuku, lengvai palakuodama. Nepaprastai trūko laiko. Nebegalėjau galvoti apie jokių kitų kūrinių restauravimą. Neturėjau poilsio dienų. Paveikslas nepaprastai traukė, net po darbo parėjus pailsėti namo norėdavosi tuoj pat vėl prie jo grįžti. Sekmadieniais išklausydavau šv. Mišias ir vėl dirbdavau.“² Prisimindama tą anuomet kasdien ją kausčiusį nerimą Janė sako, kad pirmiausia tai buvo baimė, kad gali nepasisiekti viską laiku ir gerai padaryti. Paskutinę dieną, kai Marija buvo įkelta į savo nuolatinę vietą, restauratorė jautėsi taip, lyg ją visai jėgos būtų apleidusios – atsiliepė nuovargis ir visą tą paveikslą restauravimo laiką kaustęs nerimas. Tuo pat metu ji žinojo, kad per tokį trumpą laiką padarė viską, ką galėjo. Ji įsitikinusi, kad Marija būtų ją nubaudusi, jei būtų ką nors blogai dariusi... „Dabar būna dienų, kai būtinai turiu nueiti prie Jos, pasižiūrėti į Ją, pamąstyti, pasimelsti. Ir Ji, atrodo, mato mane tarp kitų žmonių. Kad ir kaip ten būtų, aš buvau Jos daktarė“, – kalba Janė.

Nuo to laiko jau praėjo nemažai metų, nemažai dulkių ant paveikslą nusėdo – jau reikėtų jas nuvalyti, dar kartą atnaujinti paveikslą. Janė žino, kokie jautrūs tokie kūriniai drėgmei, dulkėms, todėl išgyvena, kai pamato, jog koplyčios langas atidarytas, kartais – net lyjant.

ŠILUVOS PAVEIKSLO „DIEVO MOTINA SU VAIKELIU“ RESTAURAVIMAS

Šiluva – viena iš 5 pasaulio vietų, kuriose buvo Bažnyčios pripa-

žinti Švenčiausiosios Mergelės Marijos apsišėkimai – Šiluvoje toks apsišėkimas įvyko anksčiausiai. 1997 m. rugsėjo 7 d. Šiluvą aplankė popiežius Jonas Paulius II. Miestelis garsėja atlaidais, čia kasdien plūsta maldininkai, ieškodami sveikatos ir nusiramino, norėdami padėkoti Jėzui ir Marijai už suteiktas malones.

2003 m. balandžio 30 d. Lietuvos dailės muziejaus išplatintame informaciniame pranešime apie nežinomo XVII a. pr. Lietuvos dailininko sukurtą Šiluvos paveikslą „Dievo Motina su Vaikeliu“ restauravimo pabaigą buvo rašoma, kad „Mįslinga laiko naikinto, žmonių nemokėsiškai bent penketą kartų užtapyto šventojo paveikslas istorija verta knygos. Restauratorių tyrinėjimai vedė nuo nusivylimo iki didžios nuostabos, nes po cheminių, fizikinių, biologinių tyrimų ir specialistų konsiliumų aiškėjo deformacijų slėpta aukšta paveikslas meninė vertė ir pirmapradis grožis. Dabar atidengti autentiški dažų sluoksniai, ištaisyti brangaus metalo apkaustų reljefai, aukštos karūnos, sutvarkyti įtrūkimai ir kt.“

Anot šį paveikslą restauravusios J. Bilotienės, pradėdama darbą, ji jautė tokią pat įtampą, kaip ir imdamasi restauruoti Aušros Vartų Švč. Marijos Gailestingumo Motinos paveikslą. Veidas, į kurį šimtus metų žvelgė minios tikinčiųjų, po restauravimo gerokai pasikeitė. Niekas to nesitikėjo. Kai atvežė, tas paveikslas atrodė menkavertis. Iš pradžių kolegos sakė: „Ne tiek čia daug to darbo: nuvalysi nešvarumus ir galės važiuoti į vietą.“ Bet, pradėjusi atidengti sluoksnius, restauratorė rado nemažai autentiškos tapybos trupinių ir suprato, kad iš to paveikslas dar galima ištraukti šį tą gražaus, tai, kas dailininko buvo sumanyta ir nutapyta. Tyrimai parodė, koks buvo tikrasis garsiosios Šiluvos Dievo Motinos veidas. Pagal rentgeno nuotrauką jis gerokai skyrėsi nuo to, kurį matydavome prieš restauravimą. Tvarkydama paveikslą, J. Bilotienė užtruko daug ilgiau, nei buvo iš pradžių tikėtasi. Kartais restauratorę pradėdavo net bauginti atsiverianti tiesa, tačiau darbo nemetė ir diena iš dienos kantriai triūsė prie paveikslas, suprasdama, kad toks darbas turi didelę prasmę: „Štai valau paveikslą – Marijos nosis ilgėja, bruožai keičiasi. Kai nusivalė akytę, pasikviečiau Prano Gudyno restauravimo centro direktorę Jūratę Senvaitienę, prieš tai pažadėjusi jai kai ką parodyti. Kai įėjo, aš jai sakau: „Pirma kėdę paruošiu, kad nenugriūtumėt“. Nudengiau Marijos paveikslą, o direktorė ir sako: „Dieve, kokia ji graži“, – prisimena Janė.

J. Senvaitienė visada šalia Janės, kai jai sunku ir kai širdis iš džiaugsmo šokinėja, nuolat domisi, kaip vyksta paveikslas restauravimo procesas, džiaugiasi jo pasikeitimais. Tai didžiulė moralinė parama restauratoriui.

2003 m. gegužės 7 d. restauruotas Šiluvos paveikslas „Dievo Motina su Vaikeliu“ iš LDM Prano Gudyno restauravimo centro buvo nuvežtas į Šiluvos baziliką ir įmontuotas jos didžiajame altoriuje, o 2003 m. gruodžio 26-osios naktį vagys nuo restauruoto paveikslas nuplėšė dvi auksines karūnas, inkrustuotas įvairiaspalviais akmenimis, nuplėšė Dievo Motinos papuošalus. Karūnas restauratoriams teko atkurti.

ŽEMAIČIŲ KALVARIJOS MADONOS ANTRASIS GIMIMAS

Vienas iš atsakingiausių J. Bilotienės darbo praktikoje buvo Žemaičių Kalvarijos Madonos – paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“ – restauravimas (užbaigus darbus, paveikslas iškilmingai į Žemaičių Kalvarijos baziliką buvo įneštas 2005 m. birželio 30 d.).

Kai paveikslą atvežė restauruoti, menotyrininkai apie jo meninę vertę taip pat nieko daug negalėjo pasakyti, nes pirmavaizdį dengė



Restauruotas Žemaičių Kalvarijos centrinio altoriaus paveikslas. Nuotraukos iš RKIC archyvo

daugybė užtapytų, kūrinys buvo daugelyje vietų apgadintas.

Spauda tada rašė, kad paveikslas buvo labai nukentėjęs, o kaip jis atrodė dar seniau, neaišku – dokumentai sudegė per bažnyčios gaisrą 1896 metais. Pradėjusi valyti sluoksnį po sluoksnio, J. Bilotienė įsitikino, kad Kalvarijos paveikslas daug senesnis, nei manyta. Atrodo, šis atradimas pradžiugino dvasiškius – paveikslas iš tiesų galėtų būti tas, apie kurį kalbama, kad jis esąs stebuklingas. Tuo tarpu pagal paskutinįjį vaizdą jis buvo datuojamas tik kaip XIX-ojo šimtmečio – tokio amžiaus jis negalėjo garsėti stebuklais.

„Apačioje tapyba – juodų juodžiausia, šios spalvos ne vienas sluoksnis, – pasakoja restauratorė. – Bet Marijos drabužiai niekada nebuvo tapyti juodai – dažai galėjo pasikeisti nuo karščio. Matyti, kad gruntas užteptas ant autentiškos tapybos, bet jos ten yra likę mažiausi trupinėliai, – akivaizdu, kad paveikslas smarkiai nukentėjęs.“³ Rentgeno nuotraukoje sunku buvo įžiūrėti Marijos veidą.

Teko tuos likučius Janei surankioti, teko sutvarkyti ir Marijos rankas, veidą, Kūdikio kojytę. Visa tai anksčiau kūrinių bandę restauruoti meistrai buvo gerokai apgadinę.

Autentišką vaizdą restauratoriams dažnai padeda atstatyti ne tik dažų mėginiai, rentgeno nuotraukos, tačiau, kaip rodo Janė ir jos kolegų patirtis, dažnai ir tai negelbsti, nes vaizdas neišryškėja. Sluoksnelis po sluoksnelio artėjama prie pirmavaizdžio ir kartu, anot Janės, nuolat kamuojama didžiulė baimė, kad autentikos trupinėlių bus rasta per mažai. Kas tada? Nutapyti kaip išmano restauratorius negali. Norėdamas atkurti tikrąjį vaizdą, jis turi rizikuoti ir eiti iki pabaigos. Tą Janė ir daro.

KRAJUJ VERKIANTI IR PRAKAITUOJANTI PALANGOS MADONA

Panašiai buvo ir pradėjus restauruoti Palangos bažnyčios centrinio altoriaus paveikslą. Iš karto matėsi, kad jis pareikalauja ilgo ir kruopštaus darbo. 2007 m. vasarą, pažymint Palangos bažnyčios 100-metį, buvo nutarta į bažnyčią laikinai sugrąžinti iš dalies restauruotą centrinio altoriaus paveikslą (iki to laiko buvo spėta atlikti tik paveikslas technologinius ir istorinius tyrimus, restauruoti aptaisais neپردingtas paveikslas vietas ir senuosius paveikslas aptaisus, tarp jų ir paauszuotas Švč. Mergelės Marijos ir Vaikelio karūnas). J. Bilotienė kartu su kitais restauratoriais jubiliejaus dieno-

(Nukelta į 64 p.)



Janė Bilotienė prie užbaigto restauruoti Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios centrinio altoriaus paveikslo. Danutės Mukienės nuotrauka. 2008 m.

(Atkelta iš 63 p.)

mis pati atlydėjo jį į bažnyčią, o po iškilmių, šv. Roko atlaidų vėl priėmė į savo dirbtuves Vilniuje ir ilgus mėnesius prie jo kruopščiai dirbo, ne vieną kartą dar savo atradimais nustebindama kolegas restauratorius ir menotyrininkus.

Per metus papildomai dar buvo atlikta daugybė paveikslo atskirų fragmentų cheminių tyrimų, LDM restauravimo tarybos (pirmininkas – LDM direktorius, Palangos garbės pilietis R. Budrys) posėdžiuose ne kartą tartasi dėl įvairių klausimų, iškilusių kūrinio restauravimo metu. Į daugelį jų atsakymą, pasitelkus ilgametę restauratorės patirtį ir intuiciją, talentą, rasti teko pačiai J. Bilotienei. Anot LDM Prano Gudyno restauravimo centro vedėjos J. Senvaitienės, „Lietuvoje yra daug gerų restauratorių. Janė Bilotienė – drąsiausia iš jų“. Ta jos drąsa – tai, intuityviai pajautus kūrinio didžiulę išliekamąją vertę, sugebėjimas nugalėti nepasitikėjimą. Tą nepasitikėjimą savo jėgomis jaučia kiekvienas restauratorius, pradėdamas dirbti prie tokio sakralaus, visuomenei gerai žinomo kūrinio. J. Bilotienė dirba milimetras po milimetro skindamasi kelią link tikrojo paveikslo pažinimo ir jo pirmavaizdžio sugražinimo naujam gyvenimui. Tai pareikalauja didžiulės nervinės įtampos, mėnesių kruopštaus, alinančio darbo, kurio metu ji tarsi susigyvena su paveiksle atkuriamomis figūromis ir tarsi gyvas jas įsileidžia į savo gyvenimą ir mintis. Tie paveikslai tampa tarsi jos pačios vaikais, todėl kiekvienas išsiskyrimas su jais taip pat sudėtingas... Kai išveža užbaigtą restauruoti Marijos paveikslą, Janei jos darbo kam-

barėlyje ilgai nyku ir tuščia – tarsi artimo žmogaus būty netekusi. Prie tų Madonų, kurios dabar jau restauruotos Šiluvoje, Žemaičių Kalvarijoje, kasdien nepalakstysi. Norėdama nusiraminti, Janė tada pasuka į Aušros Vartus – šis Gailestingosios Motinos paveikslas visada šalia jos.

Kol yra bent vienas nežinomas, J. Bilotienė, restauruodama kūrinius, atgalios negrįžta ir niekada neieško lengviausių kelių. Kiekvieną išlikusį kūrinio sluoksnį ji išstudijuoja, atvėrusi jį, naujai kartu su kolegomis chemikais, kitų sričių specialistais restauratoriais įvertina, ir taip centimetras po centimetro, diena po dienos dirba, kol pradeda ryškėti atskiri autentiško vaizdo fragmentai, kol jie susiveda į visumą ir sutvirtinti, atnaujinti vėl nušvinta savo pirmykšte šviesa. 2006 m. viduryje į Prano Gudyno restauravimo centrą atgabenus Palangos bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslą, jis buvo su XX a. iš aliuminio skardos padarytais nevertingais aptaisais. Kiek vėliau čia atsidūrė ir Telšių vyskupo dr. Jono Borutos SJ Palangos bažnyčioje surasti, atsargiai surinkti autentiškų paveikslo sidabrinių aptaisų fragmentai (tų didesnių ir mažesnių, stipriai deformuotų, laiko, drėgmės ir nešvarumų apgadintų sidabro skardos plokštelių restauratoriai suskaičiavo net 45). Juos iš naujo „sulipdyti“ į vientisą Švč. Mergelės Marijos ir Vaikelio apdarą su paausuotomis karūnomis buvo patikėta LDM Prano Gudyno restauravimo centro aukščiausios kvalifikacijos metalo restauratoriui Rimvydui Derkinčiui. Greitai paaiškėjo, kad senieji, ilgą laiką nenaudoti ir anksčiau dėl dvasininkų neapsižiūrėjimo ir menotyrinių žinių trūkumo sunykti pasmerkti sidabriniai, ornamentais iškalinėti, išgraviruoti aptaisai yra buvę sukurti talentingo sidabro meistro specialiai XVII a. nutapytam Palangos bažnyčios didžiojo altoriaus paveiksliui, kurį ėmėsi restauruoti J. Bilotienė.

Visą tą laiką, kol Palangos bažnyčios paveikslą kruopščiai, atsakingai tyrinėjo ir centimetras po centimetro kūrinio pirmavaizdį stengėsi atkurti restauravimo centre dirbantys chemikai, tapybos restauratoriai, kitų sričių specialistai, be kurių pagalbos neapsieinama restauruojant tokius reikšmingus sakralinius kultūros paveldo objektus, Palangos bažnyčios altoriuje žmonės matė restauruojamo paveikslo kopiją. Vaizdas, kuris išryškėjo nuėmus daugelį autentiško paveikslo pertapymo sluoksnių (jų vietomis būta net iki 14), sutvirtinus išlikusias ir atkūrus sunykusias paveikslo pirmavaizdžio daleles, gerokai skiriasi nuo to, koks jis buvo iki paveikslo restauravimo. Tamsus, rūstus ir nebyliai į tolį žvelgęs Marijos veidas prašviesėjo, nušvito naujomis spalvomis, Švč. Mergelės Marijos skleidžiama akių ir širdies šiluma.

Anksčiau manyta, kad šis 116 x 90 cm ant drobės nutapytas paveikslas, kuris restauratoriams buvo atvežtas gerokai sunykęs, smarkiai pažeistas, net kulkų suvarpytas, ne kartą daugelyje vietų vinimis perkaltas, yra sukurtas dailininko mėgėjo ir ne anksčiau kaip XIX amžiuje. Atlikus istorinius ir cheminius tyrimus paaiškėjo, kad tai XVII a. viduryje (ne anksčiau kaip XVII a. 4 dešimtmėty) pagal anuo metu Europoje plitusių stebuklais garsėjančio Bochnios Švč. Mergelės Marijos su Vaikeliu paveikslo pavyzdį talentingo tapytojo sukurtas paveikslas. Restauravimo metu išsiaiškinta, kad nebėra išlikusių Švč. Mergelės Marijos karūnų laikinųjų angeliukų figūrų pirmavaizdžių, tad juos Janei teko atkurti pagal vėlesnius paveikslo užtapymus, atsižvelgiant į senųjų paveikslo aptaisų dydį ir vietą. Nuėmus užtapymus nuo Švč. Mergelės Marijos veido paaiškėjo, kad tai, kaip ir Bochnios Švč. Mergelės Marija, krauju ašarojanti ir prakaituojanti Jėzaus Motina. Ant jos de-

šiniojo skruosto – keli išilginiai brūkšniai, virš galvos – aureolė.

Šio paveikslo istorinius tyrimus atliko žinoma Lietuvos kultūros istorikė, sakralinės dailės tyrinėtoja, Kultūros, filosofijos ir meno instituto darbuotoja, Vilniaus dailės akademijos doktorantė Regimanta Stankevičienė. Jos, kaip ir restauratorių, dirbusių prie šio paveikslo, tyrimai buvo paskelbti 2007 m. birželio 2 d. Palangos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje įvykusioje bažnyčios šimtmečiui skirtoje mokslinėje konferencijoje ir ta proga 2007 m. išleistoje knygoje „Palanga. Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia“. Paveikslo restauravimo metu atlikti paveikslo tyrimai (tiek istoriniai, tiek ir technologiniai), restauravimo eiga 2008 m. vasarą buvo apibendrinti ir R. Stankevičienės studijoje, kurią 2008 m. rugpjūčio pradžioje atskira knyguote išleido Lietuvos dailės muziejus.

Taip atgimsta garsieji Lietuvos Madonų paveiksliai... O viskas, anot pačios Janės Bilotienės (mergautinė pavardė Kavaliauskaitė), prasidėjo dar vaikystėje.

TAURAGNŲ ŽEMĖS DUKRA

Gimė Janė 1949 m. birželio 9 d. Utenos rajono Untilgės kaime. Vis dėlto save ji vadina tauragniške, nes, būdama pusantrų metų amžiaus, kartu su tėvais persikėlė gyventi į Tauragnus, dar maža būdama pamilo jų apylinkes ir iki šiol jos jai gražiausios...

Piešti Janė pamėgo dar vaikystėje. Šeimoje nuolat buvo jaučiamas nepriteklus, tad tėvai ne visada turėdavo iš ko vaikams pieštukų nupirkti, ką jau kalbėti apie dažus. O piešti norėjosi... Nutaikiusi progą, mergaitė vis prisigretindavo prie krosnies ir pasirinkdavo angliukų, o po to, suradusi popieriaus skiautelių, smukdavo kur į kampa ir duodavo valią savo fantazijai. Paaugusi svajotoji tapti dailininke. Paprastai kaimo mergaičiukei tai buvo didžiulė ir sunkiai įgyvendinama svajonė. Tikslu siekė eidama mažais, tačiau drąsiais žingsneliais. Prisimena, kaip, būdama moksleivė, kelias savaites paskui į praktiką atvykusius studentus dailininkus po apylinkes lakstė – būtų bet ką atidavusi tada, kad tik galėtų su jais vietomis pasikeisti. Baigusi vidurinę, 1967–1968 mokslo metais dirbo mokytoja. Studijoms materialinės paramos iš tėvų, kurių pajamos tuo laiku vis dar buvo labai menkos, ji gauti negalėjo, vis dėlto ryžosi važiuoti mokytis į Vilnių. Prisimindama tuos metus, Janė kalba: „Dėkinga tėveliams, kurie davė gyvybę, džiaugiuosi, kad sveikata iki šiol nebuvo ko skųstis, na o nepritekliai... Jie kartais žmogui tik į naudą...“

Atsidūrusi Vilniuje, iš pradžių įstojo į tuometinę 21-ąją Vilniaus technikos mokyklą. Čia įsigijo sekretorės-stenografės diplomą ir, kai prieš skirstymą į darbo vietas sužinojo, kad yra viena laisva vieta Lietuvos dailės muziejuje, auklėtojai pasakė: „Veskite mane į muziejų“. Mokytojai bandė ją atkalbėti, nes muziejus jaunajai specialistei negalėjo paskirti nei gyvenamojo ploto, nei pakenčiamo atlyginimo, iš kurio ji Vilniuje prasimaitintų ir butuką išsinuomotų. Na, o jei neturi buto, negali prisiregistruoti Vilniuje, nėra tau ir jokių socialinių garantijų, susirgus net gydyti niekas nesiims.

Janė, kuriai tuo metu buvo dvidešimt vieneri, laikėsi savo ir nuėjo dirbti į muziejų. Pirmaisiais mėnesiais gaudavo po 65 rublius atlyginimo, o nakvynei vietos susirasdavo tai pas draugus, tai kokiam statybininkų bendrabutyje. Klajoklės gyvenimas tęsėsi metus, antrus... Per tą laiką muziejuje ji tapo sava. Kiek padirbusi sekretore, ėmė talkinti rinkinių saugotojai, o turėdama laisvesnio

laiko įsidrąsindavo ir muziejaus restauratorių dirbtuvėlių duris praverti. Anuo metu restauratorių muziejuje buvo vos šeši. Kiek daugiau susipažinusi su jų darbu, parašė pareiškimą tuometiniam muziejaus direktoriui Pranui Gudynui, kad ją perkeltų dirbti restauratore. Perkėlė. Iš pradžių ji daugiausia tik stebėdavo, kaip kiti dirba, ir atlikdavo įvairius pagalbinius darbus.

Na o laisvalaikiu su drauge tai į kiną, tai į teatrą nulėkdavo. Greitai ta draugė ištekėjo. Stebėdama, kokia ji laiminga, ir Janė ėmė apie vestuves mąstyti. Kai ji susituokė, su vyru susirado kambarėlį garaže, apsikuopė jį, viduryje pasistatė krosnelę ir... kurį laiką čia jautėsi laimingi. Čia juos ir priregistravo, čia ir pirmoji jų dukra gimė. Kai Bilotų pirmagimio apžiūrėti atėjo apylinkės vaikų gydytoja, apsižvalgė ir ištarė: „Kambarėlis nedidelis, būtiniausių patogumų nėra, tačiau švaru, tvarkinga ir lovą, spintelę, vaiko lovytę yra kur pasistatyti.“ Taip ir gyveno dar kurį laiką.

Kiek paaugus mergytei, Janė sugrįžo dirbti į muziejų. Čia jos pirmieji ir didieji mokytojai buvo žinomi Lietuvos restauratoriai Balys Pakštas, Elvyra Olubienė, Birutė Čeponienė, Ona ir Elena Šmigelskytės. Ona Šmigelskytė ją daugiausia techninių darbų mokė. Jos sesuo Elena, kartą stebėdama, kaip dirba Janė, ištarė: „Ištekėjai... O galėjai būti gera restauratorė...“ Elena buvo baigusi Vilniaus dailės akademiją. Restauravimui ji atiduodavo visą savo darbingą laiką ir visas jėgas, tad jai buvo sunku įsivaizduoti, kad geru restauratoriumi gali būti ir kitokio likimo žmogus... Ji nuolat tikrindavo, kaip dirba jos jaunesni kolegos.

Janė labai norėjo būti panaši į Elena, kuri jau buvo Šiluvos Madoną restauravusi, norėjo būti panaši ir į jos seserį Oną, norėjo bent šiek tiek daugiau žinių įgyti, kad nebūtų gėda prieš garbųjį Balį Pakštą... Tam reikėjo mokytis. Būdama dvidešimt penkerių, 1974 m. Vilniuje po darbo, vakarais, pradėjo lankyti keturmetę dailės mokyklą. Ten nebuvo lengva, kartais paskaitos pasibaigdavo prieš pat vidurnaktį. Sunkiausia buvo ketvirtame kurse, likus keliems mėnesiams iki antrojo kūdikio gimimo, tačiau paskaitas moteris lankė iki paskutiniųjų dienų. Na o kai 1977 m. vaikas gimė, mokslus teko nutraukti. Dukrytei paaugus, antrą kartą sugrįžo į Lietuvos dailės muziejaus restauratorių šeimą, per tą laiką gerokai išaugusia ir kasmet vis daugiau kūrinii naujam gyvenimui sugrąžinančia.

RESTAURATORĖ

Bėgant metams Janei LDM Prano Gudyno restauravimo centre patikėdavo vis svarbesnes užduotis. Vienas iš reikšmingiausių jos darbų yra Atgimimo metais, 1990-aisiais, restauruotas XVIII a. nežinomo Lietuvos dailininko sukurtas Vytauto Didžiojo portretas. Janė jį užbaigė restauruoti spalio mėnesį, Vytauto Didžiojo mirties 560-ųjų metų išvakarėse. Metinių proga Trakuose buvo laikomos šv. Mišios, Kauno Vytauto Didžiojo universitete rinkosi 1930 m. gimę Vytautai. Vilniuje tąsyk vyko iškilmingas minėjimas. Jo dalyviai pirmieji turėjo galimybę susipažinti su restauruotu paveikslu. Na o restauravus Chodkevičių rūmus ir čia pradėjus veikti Vilniaus paveikslų galerijai, paveikslas buvo perkeltas į muziejaus nuolatinę ekspoziciją, vėliau – į LDM Taikomosios dailės muziejų, kur buvo rengiamos parodos atkuriamiems Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams.

Kartu su T. Blažiūniene ir A. Vaineikiu J. Bilotienei yra tekę res-

(Nukelta į 66 p.)

(Atkelta iš 65 p.)

tauruoti Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje saugoma M. K. Čiurlionio 1909 m. Lietuvių „Rūtos“ draugijos scenai nutapytą užuolaidą (beveik 15 kv. metrų drobė, kūriny s įtrauktas į M. K. Čiurlionio darbų katalogus). Šiam darbui M. K. Čiurlionis buvo sukūręs keletą eskizų. Specialiai tam, kad padarytų šią scenos uždangą, buvo atvykęs su žmona Sofija į Vilnių, čias dirbo apie dvi savaites. Tada užuolaida buvo pakabinta Vilniaus Gedimino prospekte buvusioje nuolatinėje „Rūtos“ salės scenoje, o vėliau pateko į M. K. Čiurlionio dailės muziejaus fondus. Ilgą laiką kūriny s nebuvo eksponuojamas – gulėjo susuktas ant metalinio strypo. Restauratoriams teko atsakingas darbas. Jie pasirūpino, kad scenos uždanga vėl džiugintų akį.

Kalbėdama apie paskutiniuosius metus restauruotus garsiuosius Madonų paveikslius, Janė ištaria: „Imdamasi restauruoti tokius paveikslius kaip Aušros Vartų Marija, Šiluvos Dievo motina, Žemaičių Kalvarijos ar Sapiegų Madona arkikatedroje, jaučiu didžiulį atsakomybę prieš visus žmones. Kai kūriny s po restauravimo keliauja į muziejaus fondus, tokios didelės įtampos nėra. Su tais paveiksiais, kuriems žmonės meldžiasi, daug sudėtingiau.“ Dirbti tik dėl to, kad būtų padaryta, ši restauratorė negali. Moteris atsimeina, su kokių didžiuliu nerimu, atsakomybe restauravo Džiovano Dal Monte sukurtą Vilniaus vyskupo Povilo Alšėniškio portretą, nežinomo XVIII a. lietuvių dailininko nutapytą šv. Pranciškaus Ksavero portretą, keletą Pranciškaus Smuglevičiaus sukurtų apaštalių paveikslių, kurie saugomi Vilniaus arkikatedroje, bei paveikslą „Persų pasiuntiniai pas Maroko karalių“, K. Rusecko garsiąją „Pjovėją“ ir ne mažiau žinomą jo paveikslą „Lietuvaitė su verbomis“. Tarp Janės paskutiniaisiais metais restauruotų kūrinių yra ir XV a. nežinomo prancūzų dailininko nutapytas paveikslas „Švč. Mergelė Marija“, Jacopo Negretti (Palma il Giovane) „Kristaus apraudojimas nuėmus nuo kryžiaus“, Kornelio Maku „Natiurmortas su citrinomis“, nežinomo monogramisto „L. O.“ 1678 m. sukurtas „Cerera su palyda“, nežinomo lietuvių dailininko nutapytas Jurgio Chreptavičiaus portretas, K. Alchimavičiaus paveikslas „Senas malūnas“, XVI a. nežinomo tapytojo sukurtas paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“ iš Senujų Trakų, bei Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose saugomas XVIII a. suveriamas altorėlis. Nemažai jos restauruotų darbų buvo eksponuojama LDM Taikomosios dailės muziejuje keturis metus veikusioje parodoje „Krikščionybė Lietuvos mene“, tarp jų – ir keletas ikonų, Lietuvos vyskupų Jokūbo Plichtos, Igno Jokūbo Masalskio, Kazimiero Ciecišovskio, Stanislovo Kiškos portretai. Ji su grupe kitų savo kolegų restauravo ir Vilniaus arkikatedroje kabančius didelio formato Constantino Villani paveikslius.

Restauruojant kurį nors itin svarbų kūriny, dažniausiai, susiklosčius atitinkamoms objektyvioms aplinkybėms (Lietuvos dailės muziejuje artėjant vienai ar kitai reikšmingai parodai ar rengiantis atnaujinti ekspozicijas jo padaliniuose), tenka padėti ir kolegoms. Trukdo tai ar ne jos darbinėje ir kūrybinėje biografijoje svarbiausių kūrinių restauravimo procesui, anot pačios Janės, sunku ir pasakyti. Pertraukos kartais ir reikalingos, kad galėtum naujai pažvelgti į pradėtą darbą, kritiškai jį įvertinti, apmąstyti tai, kas padaryta ir ką reikėtų dar atlikti.

Štai ir restauruodama Palangos bažnyčios centrinio altoriaus paveikslą „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“ ji dar dirbo ir prie kitų kūrinių – atstatomiems LDK valdovų rūmams įsigytų eksponatų

parodos atnaujinimui restauravo nežinomo XVII a. italų dailininko paveikslą „Abraomo auka“. Teko jai restauruoti ir XVII a. olandų tapytojo paveikslą „Keleiviai“, 1873 m. Marinos Fernand Joseph Bern nutapytą paveikslą „Rytmetys prie Mozerio“, keletą Sofijos Veiverytės kūrinių, Alberto Viščiūno paveikslą „Nakties virpesiai“.

Janė dirba. Kasdien, kantriai, atsidėjusi, pasitelkusi visą savo intuityją, patirtį, restauratorės talentą. Ja čia, muziejuje, pasitikiama. Ta mokykla, kurią Janė išėjo, pastaraisiais metais restauruodama vertingiausių meno kūrinius, neįkainojama. Bene iškalbingiausiai apie jos pasiektą profesinį meistriškumą kalba tai, kad jos darbą aukštai vertina kolegos: 2003 m. Lietuvos Respublikos Restauratorių sąjunga Janę Bilotienę už dviejų gotikinių XV a. altoriaus šoninių sparnų – „Švenčiausioji Marija“ ir „Šv. Jonas evangelistas“ – konservavimą ir meninį restauravimą (restauravo kartu su Algimantu Vaineikiu) pripažino geriausiu 2002 m. restauratorių darbų konkurse (kilnojamųjų kultūros vertybių grupė). Kitų metų pradžioje ji tos pačios Restauratorių sąjungos buvo pripažinta 2003 m. konkurso nugalėtoja už 2003 m. pradžioje užbaigtą restauruoti jau minėtą 1786 m. vainikuotą Šiluvos Švč. Mergelės Marijos bazilikos paveikslą „Dievo Motina su Vaikeliu“.

Šiluvos Madonos restauravimas jos gyvenime yra vienas iš reikšmingiausių darbo etapų. Užbaigus jį, Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ jai pats asmeniškai įteikė Padėkos raštą, kuriame yra tokie žodžiai: „Visų Kauno arkivyskupijos kunigų bei tikinčiųjų vardu nuoširdžiai dėkoju Jums už rūpestingą darbą, restauruojant stebuklingą Šiluvos Dievo Motinos paveikslą, kuris jau nuo seno išreiškia Dievo Motinos globą mūsų šaliai, vis iš naujo pakylančiam naujam viltingesniam gyvenimui.“

Naujai į Šiluvą atvykstančių maldininkų akims suspindęs paveikslas liudys taip pat ir Jūsų pastangas. Už šį darbą Jūs esate verta paties didžiausio pripažinimo.“ Šį raštą, kaip ir daugelį kitų, gautų už panašius darbus, Janė itin brangina.

Jos akyse užaugo jau dvi restauratorių kartos. Tarp jų – ir buvęs LDM Prano Gudyno restauravimo centro vedėjas, Lietuvos Respublikos kultūros ministras Arūnas Bėkšta, kuris Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Padėkos raštu ją 1997 m. apdovanojo už gerą darbą LDM Prano Gudyno restauravimo centro 50-ies metų jubiliejaus proga ir 2000 m. už nuopelnus restauruojant Lietuvos kultūros vertybes. Ši ministerija jos darbą garbės raštu įvertino ir 1989 m. už Vilniaus katedros restauravimą.

Turi Janė ir Latvijos kultūros ministerijos Padėkos raštą – jį 1987 m. parsivežė iš Latvijoje surengtos parodos „Kultūros paveldo restauravimas tarybiniam Pabaltijyje“.

Na o 2007 m. Janė Bilotienė už nuopelnus restauruojant muziejines vertybes buvo apdovanota Vyriausybės kultūros ir meno premija.

Šiandien J. Bilotienė ne tik pati restauruoja, bet jau ir kitus moko šio darbo paslapčių. Janė žino, kad ta gyvenimo ir restauratoriaus darbo akademija, kurią ji išėjo, jokių diplomu neįvertinama ir ne kiekvienam duota tokią akademiją baigti. Ji stengiasi iki smulkmenų perprasti savo darbą, nuolat savarankiškai mokosi, studijuoja kitų darbus. Ji stengiasi, dirba atsakingai ir jai sekasi. Tai akivaizdu ir muziejaus vadovams, menotyrininkams. Pastarieji šiandien J. Bilotienės darbus, restauruotus paveikslius jau tyrinėja, apibendrina ir jos sukauptą darbo praktiką siūlo taikyti ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Janė brangina ir tuos padėkos raštus, ir kolegų pasitikėjimą, ir

visa, ką jai šiame gyvenime teko patirti. Sakoma, kad tikras kūrinys gimsta tik kančioje. Janei restauruojamus kūrinius naujam gyvenimui prikelti visus tuos metus teko ne tik nerimaujant dėl to, kaip pavyks atlikti vieną ar kitą darbą, bet ir nuolat jaučiant atsakomybę už savo vaikus, anūkus, kurių turi net 9. Viena iš dukterų, sirgusi sunkia diabeto forma, prieš keletą metų mirė. Likimas taip susiklostė, kad jos mažametį sūnelį toliau tenka auginti Janei. O kur dar visas pulkas – net 8! – vienas nuo kito ūgiu mažai tesiskiriančių anūkių kitos dukters, kuriai likimas taip pat pasiuntė didžiulius išbandymus, namuose. Jiems taip pat nuolat tenka padėti. Daugelis tokios naštos neatlaikytų, o Janė, kalbėdama apie tai, tik atsidūsta ir ištaria: „Kaip yra, taip, matyt, ir reikia. Likimas taip jau lėmė, kad turiu pakentėti. Kai vargas spaudžia, žmogus tarsi apsišlifuoja, išsivalai ir tai tau pačiam augti padeda. Kai pažįsti tikrąjį vargą, pamatai tikros nelaimės veidą, žmogus pradeda keistis, norisi labiau kitiems padėti, norisi, kad žmonės dažniau šypsojusi, būtų nuoširdesni, natūralesni, malonesni vieni kitiems.“

Janė, apsistumdžiusi tuos savo vargus ir negandas, kartais dar suranda laiko ir kurti. „Labai mėgstu marginti kiaušinius vašku“, – atvirumo valandėlę ištaria ji. Moteris dar ir tapo – ne vienas jos sukurtas paveikslas puošia artimiausių draugų, giminaičių namus. Užsisvajojusi apie kūrybą, Janė ištaria: „Kai sulauksiu pensijos ir nebedirbsiu, tada tikrai įgyvendinsiu savo vaikystės svajonę. Nuvažiuosiu už miesto ir tapysiu žolę: smulkausius lapelius, žiedelius, smilgas. Jos tokios tylios ir gražios... Noriu eskizuoti, tapyti. Anksčiau dažniausiai kurdavau peizažus. Na o po to, kai pradėjau restauruoti Madonas, širdis labiau linksta prie portretų – tapant juos norisi atskleisti žmogaus vidinį grožį. Restauruodama Madonų veidus supratau, kiek paveiksle yra svarbus kiekvienas taškelis, kiekvienas spalvos niuansas...“

Na o gyvenime, darbe Janei svarbiausia – žmonės, tie, kurie šalia. Moteris jais pasitiki ir myli juos, nors yra ir savo kailiu pajutusi, kad visokių jų būna – kartais gali sulaukti geluonies ir iš to, kuriam ilgą laiką save be jokių išskaičiavimų dalinai.

Darbe Janė visada apsupta kolegų. Vieni iš didžiausių jos pagalbininkų – fotografai: Vilma Šileikienė, Jovita Ambrozaitytė, Antanas Lukšėnas. Jų darytose nuotraukose užfiksuojama visa paveikslų restauravimo eiga, svarbiausi pasikeitimai.

Janei visada padeda ir biologė Irena Bubinienė. Šiltai restauratorė prisimena ir bendradarbiavimą su dideliu savo darbo žinovu metalo restauratoriumi Jonu Kaupiu. Puikus pavyzdys darbe jai yra ir Alfonsas Gudzevičius. Anot Janinos, stebėdamas, kaip jis restauruoja medį, net kvapą sulaikais. Visada nuoširdus, pasiryžęs ištiesti pagalbos ranką, patarimų nesigailintis tapybos restauratorius Algimantas Vaineikis. Daugelį metų Janei nuoširdžiai talkindavo rentgenologas Rapolas Vedrickas. Daliai Panavaitei moteris dėkinga už kvalifikuotai padaromus mikrošlifus, Jurgai Bagdzevičienei – už pagalbą nustatant naudotų dažų amžių. Nuoširdžiai dėkinga ji ir daugeliui kitų kolegų, kurie visada pasirengę sunkią valandą vienas kitam padėti, suprasti.

Restauruodama paveikslus, Janė dažnai klauso radijo. Baigiantis mūsų pokalbiui, ji ištaria: „Šiandien girdėjau, kaip diktore pasakė Marijos žodžius: „Darykite viską, ką liepia mano sūnus...“ Žmonės neturėtų tų žodžių užmiršti.



Madonų paveikslų restauratorė Janė Bilotienė. Danutės Mukienės nuotrauka. 2008 m.

LITERATŪRA:

1. Bilotienė Janė, „Buvau Jos „daktarė“, *Dienovidis* (priedas *Vilniaus balsas*), 1995 m. birželio 30 d.
2. Žemaitytė Agnė, „M. K. Čiurlionis be užmaršties dulkių“, *Respublika* (priedas *Kultūra*), 1995 m. rugpjūčio 10 d., p. 15.
3. Dailidaitė Daiva, „Aušros Vartų Dievo Motina“, *Dienovidis* (priedas *Vilniaus balsas*), 1998 m. kovo 13 d.
4. Kulvietienė Eglė, „Janė – Madonų daktarė“, *Saulėgraža*, 1999 m. birželio 22 d., p. 1, 4.
5. Ilgakojiytė Elena, „Madonų gydytoja“, *Tikros istorijos* (rubrika *Išpažintis*), 2002 birželis, p. 4–5.
6. Mikšionienė Rūta, „Šiluvos Madona jau nusivalė šimtmečių makiažo šydą“, *Lietuvos rytas* (priedas *Mūzų malūnas*), 2002 m. rugsėjo 3 d.
7. „Šiluvos altorius nušvito pirmąkart grožiu“, *Lietuvos rytas*, 2003 m. rugpjūčio 4 d.
8. Stankevičienė Aistė, „Tikrasis stebuklo veidas – kitoks“, *Laikas*, 2003 m. gruodžio 26 d., p. 17.
9. Stankevičienė Regimanta, „Naujas žvilgsnis į Šiluvos Švč. Mergelės Marijos gimimo bazilikos stebuklingojo paveikslo istoriją“, *Literatūra ir menas*, 2004 m. kovo 19 d., p. 19.
10. Kniežaitė Milda, „Per šimtmečių sluoksnius – prie tikrojo Madonos veido“, *Lietuvos žinios* (rubrika *Žmonės*), 2007 m. balandžio 7 d., p. 21.
11. Senvaitienė Jūratė, „Restauruotas Žemaičių Kalvarijos Madonos paveikslas“, *Literatūra ir menas*, 2005 m. liepos 8 d., p. 9.
12. Stankevičienė Regimanta, „Restauruojamas Palangos bažnyčios paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“, *Literatūra ir menas*, 2007 m. liepos 20 d., p. 9, 15.
13. Liauškienė Birutė, „Švytinti Madona sugrįžta į Palangą“, *Lietuvos žinios* (rubrika *Kultūra & Menas*), 2007 m. rugpjūčio 17 d., p. 16.
14. Ziabkus Alyvdas, „Madona sugrąžinta bažnyčios šimtmečiui“, *Lietuvos rytas*, 2007 m. rugpjūčio 17 d., p. 18.

¹ Bilotienė Janė, „Buvau jos „daktarė“, *Dienovidis* (priedas *Vilniaus balsas*), 1995 m. birželio 30 d.

² *Ten pat.*

³ Stankevičienė Aistė, „Tikrasis stebuklo veidas – kitoks“, *Laikas*, 2003 m. gruodžio 26 d.